

La necròpolis d'incineració de Coll S'Avenc (Tavertet, Osona)

M. MOLIST, W. CRUELLS, D. BUXÓ

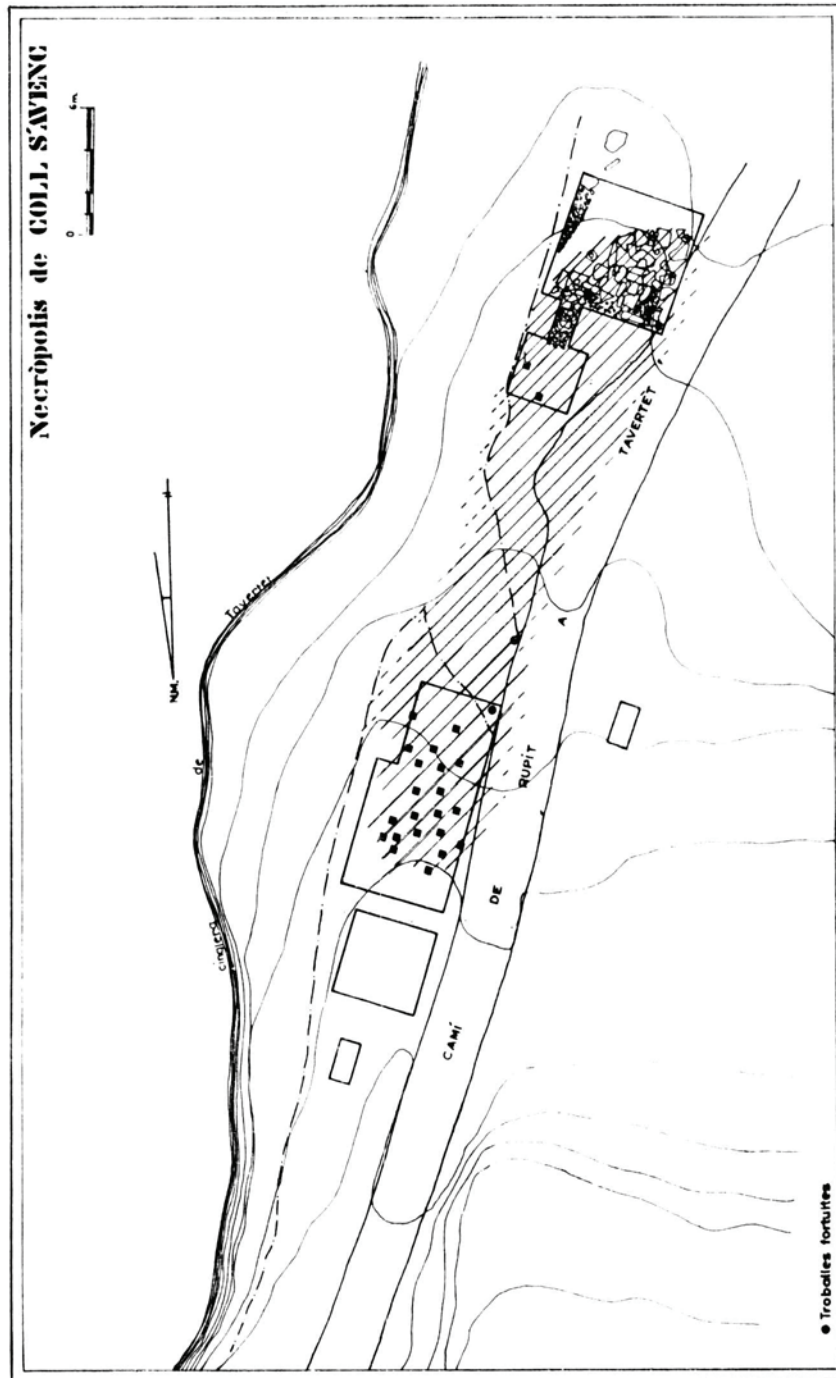
Descoberta durant els treballs d'ampliació del camí que de Tavertet porta fins a Rupit, la necròpolis de Coll S'Avenc es troba a l'extrem est de la comarca d'Osona (Catalunya central), al flanc sud de la serralada del Collsacabra, molt pròxima a l'actual poble de Tavertet.

Emplaçada en una de les estretes plataformes eocèniques que caracteritzen el paisatge, la necròpolis s'estén al costat i al llarg de la vora del cingle que domina la vall mitja del riu Ter. La zona presenta un relleu pla, amb una lleugera pendent vers el costat sud, essent actualment objecte de cultiu o bé àrea de pasturatge. L'erosió natural havia despulat de sediment la part més propera a la cinglera. Al mateix temps una part importat del jaciment havia estat alterada pels treballs mecànics; així, la part central, en una superfície d'uns 40 m², es presentava completament arrasada. Fou en aquest sector on es realitzaren les primeres troballes que motivaren el descobriment del jaciment.

Les excavacions realitzades durant els anys 1983-84 s'han centrat en dues àrees: *l'àrea A*, al nord, excavada en una superfície de 62 m² i que ha proporcionat una concentració de sepultures, i *l'àrea D*, a uns 20 m de l'anterior vers el sud i separada per la zona alterada mecànicament, la qual fou explorada en uns 47 m², i que ha fornit d'una part (costat nord) la continuació de les sepultures, i de l'altra (costat sud) una complexa estructura de pedres utilitzada com a lloc d'enterrament.¹

De manera complementària es realitzaren diversos sondeigs per delimitar l'extensió de la necròpolis.

1. Per a una informació més completa sobre les primeres troballes i la primera campanya, vegeu: MOLIST, 1982, i MOLIST *et alii*, 1985.

Extensió de la Necròpolis (zona ratllada), de l'àrea excavada (rectangles)
i de la distribució de les sepultures.
L'aixecament topogràfic ha estat a cura de J. Baulenas i Piella.

LES SEPULTURES

Es troben excavades en un sediment granulós, compacte, d'un color marró-fosc molt homogeni (estrat II A), apareixen a poca fondària de la superfície actual. Aquesta varia segons l'emplaçament de les sepultures: així, al costat sud-est la fondària se situa entre 18 i 25 cm; a la part central i vers el nord apareixen entre 8 i 18 cm, mentre que en les situades a proximitat del camí o de la zona alterada la fondària és mínima (3-4 cm), trobant-se en algun cas aflorant en superfície o fins i tot escapçades.

La sepultura venia determinada en la seva majoria pel vas o vasos que la formaven. En dos casos, les restes òssies disperses a l'exterior i envoltant el vas cinerari ens donaren indicis de la forma de la fossa. El primer cas (sepultura D3) contenia dos vasos i formava una fossa oval de $0,50 \times 0,45$ m. El segon (sep. B3) tenia el diàmetre de la fossa lleugerament superior al vas que contenia. A la resta de les sepultures, malgrat l'excavació practicada en extensió i l'atenció dispensada a les variacions de sediments, no es pogué diferenciar la forma de la fossa.

Així, cal pensar que l'estructura es limitava a una simple fossa excavada de forma circular o oval, de dimensions molt poc superiors al vas o vasos que havia de contenir, dins la qual era dipositada l'urna (o urnes) normalment amb el plat/tapadora que les cobreix.

L'excavació ha permès identificar un total de 21 enterraments concentrats a la part nord (àrea A) i un altre a la part sud, on l'existència de fragments de ceràmica i restes òssies cremades disperses indiquen probablement l'existència de més sepultures, alterades pels treballs mecànics.

La seva distribució espacial és ordenada i regular. No s'ha observat cap cas de sobreposició o intrusió de diverses sepultures. Els diferents enterraments es disposen seguint quatre alineacions amb una direcció Nord-Est vers el Sud-Est, corresponent al mateix temps a una segona alineació de direcció Nord-Est vers el Sud-Oest. La distància entre les sepultures presenta unes mides constants: 0,90 i 1,20 m són les més freqüents, trobant-se també algun cas de 1,50 o 0,45 m.

VASOS CINERARIS

Del total de sepultures descobertes, 19 contienien un sol vas cinerari i en tres d'elles es trobaren dos vasos en cada una d'elles. Tots aquests vasos es troben en un estat de conservació defectuós, fruit de la seva situació superficial, de la penetració dels elements de la coberta vegetal i dels desplaçaments laterals del sediment.

En la major part dels enterraments amb una sola urna, aquesta apareix dreta i coberta per un plat/tapadora. Aquest es localitza bé a la

part superior lleugerament inclinat vers l'interior o bé al fons de l'urna, trobant-se en aquest cas la vora del plat a l'exterior trencada formant un cercle a l'entorn del vas principal. En un dels enterraments (sep. E4) es comprovà amb certesa l'absència del plat/tapadora, en no haver-se localitzat ni en aquest ni en cap d'altre enterrament les llosetes o pedres retallades utilitzades pel mateix fi en d'altres necròpolis.

Les tres unitats que contienien dos vasos cineraris presenten una morfologia molt similar. Les urnes apareixen ben disposades, dretes l'una al costat de l'altra, normalment a la mateixa altura, tocant-se a nivell de carena i amb una dispersió d'ossos a l'exterior a l'entorn dels vasos, confirmant en cada cas la seva unitat com sepultura.

RESTES DE LA CREMACIÓ DEL CADÀVER: OSSOS I CENDRES

En cap indret de la part excavada s'ha localitzat el lloc on s'efectuava la cremació o *ustrinium*.

A l'interior de la sepultura es troben normalment les restes de la cremació del cadàver. Aquestes estan constituïdes bàsicament per fragments d'os de petites dimensions (inferiors a 1,5 cm), de color blanc, totalment calcinats. Cal remarcar l'absència de cendres, enteses com el producte final de la combustió (pols). De la mateixa manera els fragments de carbó són totalment absents.

Les observacions sobre la distribució de les restes òssies respecte a l'estructura i al vas que les contenia permet diferenciar tres grups: el *primer* està format pels exemplars en què els ossos es troben exclusivament a l'interior del vas. És el grup més nombrós i les restes òssies es localitzen generalment a la part mitja-baixa del vas. En el *segon* grup les restes es troben a l'interior i també a l'exterior envoltant l'urna. Les sepultures més il·lustratives d'aquesta variant són les tres que contienien dues urnes, trobant-se també en diverses sepultures d'un sol vas. Les restes òssies de l'exterior es disposen de manera regular a l'entorn dels vasos, concentrant-se en la zona de contacte de les dues urnes. En els exemplars d'un sol vas la posició és més irregular, localitzant-se bé a la part superior, o bé a la part mitja i baixa. El *tercer* grup, menys nombrós, es caracteritza per l'absència de restes òssies.

AIXOVAR

A part dels vasos cineraris amb els seus corresponents plats/tapadores, les sepultures presenten molt pocs elements d'aixovar. No es troba cap vas accessori i els aixovars metàl·lics són rars. El més significatiu és el format per una punta de bronze i restes d'un possible anell del mateix material que es descobriren a l'interior del mateix vas cinerari (X2b),

el qual formava part d'un enterrament de doble urna (sep. X2). Aquests elements es localitzaren a la base del vas barrejats amb les restes òssies calcinades. No presenten deformacions ni traces de combustió, fet que indicaria que foren afegides a l'enterrament després de la cremació del cadàver.

Caldria destacar també la presència a l'interior de l'urna i barrejats amb els ossos de diversos objectes arqueològicament menys significatius: un galet de quars rosat (sep. D3) i dos fragments petits de petxina (sepultura Z4).

L'ESTRUCTURA DE L'ÀREA D

La presència en superfície d'una acumulació de pedres i l'existència d'un petit turonet que contrastava amb la resta de l'àrea plana del jaciment, així com la troballa de restes arqueològiques superficials, provocaren l'excavació d'aquest sector sud de la necròpolis.

L'excavació ha permès observar una complexa estructura formada per una forta acumulació de blocs, lloses i pedres, la qual és probablement incompleta pel costat oest, part alterada pels treballs del camí.

Dos conjunts s'hi han distingit:

El primer, de forma global semi-circular ($4,80 \times 3,90$ m) presenta el perímetre delimitat per una sèrie de grans lloses, disposades de forma plana. A l'interior i a la part central, sis grans blocs quadrangulars que arriben fins a la base de l'estructura constitueixen un espai rectangular. Aquest es troba envoltat per una sèrie de lloses de grans mides, disposades verticalment o lleugerament inclinades, recolzant-se en els blocs centrals.

Com a reompliment del conjunt trobem a la part superior (15-25 cm) una forta acumulació de pedres mitjanes i a la part inferior (23 cm) un sediment marró amb abundants pedres de dimensions reduïdes. Tot el conjunt se situa sobre l'estrat de terres granuloses de color marró fosc (estrat II A) localitzat a la resta de la necròpolis.

El segon conjunt es troba adossat al primer pel costat nord-est. De forma rectangular, té una morfologia més simple i unes mides més reduïdes. La seva constitució és similar al primer: grans blocs o lloses disposades verticalment i planes, reomplert de pedres de mides petites barrejades amb sediment.

La troballa de restes arqueològiques a l'interior dels dos conjunts facilita la seva comprensió. Així, a part d'alguns elements superficials, foren localitzades dues sepultures d'incineració i diferents materials dispersos dins els dos conjunts. Els dos enterraments se situaven a uns 20 cm de fondària, cada un a l'interior d'una de les dues unitats distingides. Estaven formats per una sola urna amb el seu corresponent plat/tapadora. L'urna es trobava en ambdós casos encaixada entre diverses lloses dispo-

sades verticalment, tenint la part inferior envoltada de pedres més petites que semblen falcar-les. Una d'elles (sep. A4/5) contenia restes òssies exclusivament a l'interior i situades a la part baixa del vas on també es trobà una làmina de bronze. La segona, més mal conservada, estava desproveïda de restes òssies i d'aixovar.

A la resta de l'estructura i situant-se, en general, en els espais buits encaixats entre diverses lloses, aparegueren algunes concentracions de materials arqueològics, formats per fragments de ceràmica de reduïdes dimensions i restes òssies cremades, procedents, probablement, d'enterraments alterats.

A la resta de l'àrea excavada, pel costat sud d'aquests elements, es localitzaren solament dins el sediment natural de l'àrea alguns fragments de ceràmica. Gairebé al límit est i molt superficialment va aparèixer la base d'una paret en pedra seca. De direcció nord-sud, està formada per pedres de dimensions mitjanes formant una sola filada amb una disposició general molt irregular, malgrat presentar una lleugera ordenació pel costat oest.

MATERIAL ARQUEOLÒGIC

Els objectes metàl·lics són poc abundants, formats per diversos fragments de làmines i plaquetes de bronze, així com una tija d'agulla de secció circular. Caldria destacar la troballa d'una sageta de bronze amb aletes i peduncle curt, de secció plana i molt prima.

Els vasos cineraris (urnes i plats/tapadores) estan fabricats exclusivament a mà amb una factura cuidada. La pasta és grollera, presentant un gran nombre d'intrusions: granets de quars, feldespat...

La major part dels *plats/tapadores* tenen la forma d'un con truncat, amb les parets rectilínies o bé lleugerament còncaves i la base plana. Alguns d'ells presenten una decoració d'acanalats amples i suaus a l'interior. L'acabat sol ésser cuidat a l'interior, mentre que la superfície externa pot ser allisada o bé grollera.

Les *urnes* tenen un acabat cuidat a l'exterior. Dos grups morfològics s'han diferenciat: el primer està format per vasos de forma bicònica amb carena mitja arrodonida i lleuger coll cònic; o bé els de forma més alta i cos globular. Les vores d'aquest primer grup són exclusivament convexes i les bases planes o amb un petit peu aixecat. El segon grup el constitueixen urnes de boca ampla i cos amb perfil carenat suau. Les vores són exvasades amb perfil rectilini o convex, les bases planes o bé amb un lleuger peu.

Les *decoracions* són abundants i variades, situant-se generalment a l'espalla del vas. La tècnica més abundant és la dels solcs acanalats. Aquests poden presentar-se com a únic motiu o bé combinar-se amb impressions (puntillats, oves) o incisions. També es troben casos de sobre-

posició: grups d'acanalats verticals sobre els acanalats horitzontals de l'espatlla del vas. En un cas els solcats acanalats formen motius de meandres, i en un altre de rectangles combinant-se amb línies de puntillats.

CONSIDERACIONS

Els treballs efectuats permeten conèixer pràcticament la totalitat de la necròpolis i les seves principals característiques. Malgrat que l'estudi complet es troba en curs de realització, un seguit de consideracions es desprenen en l'estat actual de la informació.

La seva extensió inicial sembla limitar-se a una àrea de 96 m² aproximadament. Dues formes d'enterrament han estat atestades. La primera, més nombrosa, correspon al simple forat circular o oval, on són disposats els vasos cineraris sense cap mena de protecció. La seva senzillesa fa que sigui un dels tipus d'enterrament més utilitzats, estant documentat en la major part de les necròpolis d'incineració.² La segona forma és la representada pels pocs enterraments localitzats a l'interior de l'estructura de l'àrea D.

Un dels aspectes importants a assenyalar és la clara ordenació de les sepultures del primer tipus, les trobem alineades i separades amb una distància regular. Aquest fet és significatiu, car solament s'ha pogut constatar una situació similar a la necròpolis de Can Roqueta (Sabadell) i a la necròpolis més tardana de Le Fleury, al Llenguadoc Occidental.³ Aquesta ordenació permet suggerir l'existència d'algun element senyalitzador (acumulació de terra, o d'algun tipus de pedra) i que posteriorment ha estat erosionat, així com d'una clara voluntat d'ordenació en el moment de practicar-se l'enterrament (seguint unes orientacions precises, o bé uns espais delimitats).

D'altra banda, les dificultats d'apreciació de la forma original de la fossa ens permetrien subscriure les observacions realitzades per Bosch Gimpera i Colomines Roca a la necròpolis de Can Missert (Terrassa), on, segons els autors, un cop les urnes estaven dipositades al fons d'un clot, aquest es tornava a omplir de terra.⁴

L'estudi de les restes òssies el considerem important pels coneixements que ens pot aportar a nivell antropològic i del ritual practicat. Malgrat les dificultats pròpies a l'estat de conservació i a les seves reduïdes dimensions, una anàlisi osteològica és en curs, així com un examen sobre les característiques de la combustió soferta (graus, etc.).⁵ La natura i dispo-

2. Correspondria al tipus 1 de la tipologia proposada per E. Pons per l'àrea empordanesa. Vegeu: PONS, 1984.

3. MALUQUER DE MOTES, 1945-46, pàg. 123; LOUIS i TAFFANEL, 1958, p. 70.

4. BOSCH-GIMPERA i COLOMINES ROCA, 1915-20, p. 582.

5. Realitzats per P. Anfruns, A. Roca i A. Susini respectivament, ens permetran, sens dubte, aportar dades noves en aquest camp tan poc desenvolupat fins a l'actualitat.

sició de les mateixes ens semblen significatives. La seva morfologia, el color blanc-blavós, la manca de part esponjosa, indiquen una forta cremació. D'altra part, l'absència de cendres i carbons, així com la variabilitat del seu volum i pes, semblen indicar que les restes òssies són dipositades a l'interior de la sepultura amb cura, després d'haver estat sotmeses a una tria i potser neteja de les restants restes de la combustió del cadàver.

Les variacions en la distribució dels ossos segueix en general les observacions realitzades en la major part de les necròpolis d'incineració. Tanmateix l'emplaçament dels ossos a la part superior del vas, en algun cas, suggereix l'existència de possibles objectes d'un material perible (teixit, fusta...) que han donat lloc a una lenta infiltració de la terra, com ho han establert els treballs de G. Grevin en d'altres necròpolis.

L'homogeneïtat de la major part de les sepultures i dels trets morfològics que les formen, el seu emplaçament concentrat i la seva ordenació indiquen un desenvolupament unitari de la necròpolis, probablement en un espai de temps relativament breu. La morfologia dels vasos ens confirma aquesta impressió, permetent-nos afinar la cronologia donat que les proves de C14 resulten negatives.

Els paral·lels més significatius els trobem en les necròpolis d'incineració descobertes a la comarca del Vallès (Can Missert, Terrassa; Can Roqueta, Sabadell). La similitud afecta no solament a les estructures descobertes (majoria d'enterraments de tipus simple, aixovar poc nombrós...), sinó que sobretot cobreix les formes dels vasos (formes bicòniques, vores exvasades...). Diversos detalls en la morfologia dels vasos de Coll S'Avenc: coll poc diferenciat, presència de petits peus, riquesa decorativa, semblen indicar un moment recent dins l'evolució proposada per l'anomenat «Grup de Terrassa».

La necròpolis de Coll S'Avenc se situaria, doncs, en un moment recent del grup de les primeres manifestacions de la incineració a Catalunya (segle IX a.C.), pròxim a la transició de les fases Bronze Final III A i III B de la cronologia proposada per Guilaine,⁶ és a dir, lleugerament anterior al desenvolupament homogeni de les necròpolis d'incineració en l'àrea empordanesa.

PROSPECCIONS: EL POBLAT DEL PLA DEL CASTELL

Durant l'exploració de la necròpolis i com a complement de la mateixa, es realitzaren un seguit de prospeccions en l'àrea de Tavertet, amb l'objectiu de conèixer l'existència de possibles instal·lacions d'hàbitat (poblats...) corresponents al mateix món cronològic-cultural. La coneixença de diverses coves en les cingleres pròximes (coves de les Pixarelles, cova de Can Feló...) ens permeté centrar-nos en el mateix espai geogràfic de

6. GUILAINE, 1972.

la necròpolis, és a dir, en la part superior de la plataforma calcària de Taverter.

El resultat més important és la prospecció realitzada en el jaciment del *Pla del Castell*. Aquest nou jaciment es troba a proximitat del poble de Taverter i per tant proper a la necròpolis de Coll S'Avenc. Se situa a la part nord-est d'una gran península que està limitada per les cingleres escarpades que dominen les valls del riu Ter i de la riera de Balà.

L'àrea del jaciment havia estat afectada de manera important pels treballs mecànics durant un projecte d'urbanització de la zona. Les restes reconegudes en superfície són tanmateix importants: es tracta d'una muralla construïda en pedra seca, de direcció est-oest i amb una llargada aproximada de 126 m. L'amplada, que no es pogué verificar amb seguretat, no seria inferior als 2 m. L'alçada conservada sembla situar-se entre 1-1,5 metres.

Dos petits sondeigs es realitzaren en el sediment adossat a aquesta construcció. L'estratigrafia observada, malgrat trobar-se en curs d'estudi, permet assenyalar l'existència d'una llarga ocupació en aquest nou poblat. Els estrats superiors corresponen al nivell d'habitació i de construcció de la muralla, així com els més superiors a l'abandó i progressiva erosió/destrucció d'aquesta construcció. Els materials arqueològics trobats (forta concentració de ceràmica a torn de tipologia ibèrica, ceràmica a mà grollera, metalls...) i la natura de les estructures permeten associar-los al món ibèric clàssic (segles III-I a.C.).

L'estrat següent representa una altra ocupació, probablement amb instal·lacions fixes d'hàbitat (focs), anterior a la construcció de la muralla. Els materials arqueològics trobats, si bé estan en curs d'estudi, podrien correspondre a un ibèric antic (paleo-ibèric, segles V-III a.C.).

Els estrats inferiors, ben diferenciats sedimentològicament, proporcionen restes arqueològiques pròximes del món cultural de la necròpolis (ceràmica acanalada, vores bisellades...), si bé el reduït espai sondejat no permeté conèixer l'existència d'estructures d'hàbitat. En un dels sondeigs, un darrer estrat fou reconegut, proporcionant diverses restes arqueològiques que semblen indicar una altra ocupació anterior, datable dels primers moments del Bronze Final o finals del Bronze Mig.

Les novetats que acabem d'exposar, conjuntament amb l'existència d'altres jaciments (coves de les Pixarelles, coves de les Grioterres, cova de Can Feló), fan de l'àrea de Taverter un lloc privilegiat per l'estudi de l'evolució cultural, econòmic-social i cronològica de les poblacions del segon i primer mil·lenni. La importància del desenvolupament i continuació d'aquests estudis es fa cabdal en observar la manca d'informacions de què es disposa per aquests períodes de la Catalunya interior.

BIBLIOGRAFIA

- BOSCH-GIMPERA, P., i COLOMINES ROCA, J.: La necròpolis de Can Missert (Terrassa). *A.I.E.C.*, pp. 582-586. Barcelona, 1915-1920.
- GUILAINE, J.: *L'âge du Bronze en Languedoc Occidental, Roussillon, Ariège*, p. 449. París, 1972.
- LOUIS, M., i TAFFANEL, O. J.: *Le premier âge du Fer languedocien*. Montpellier, 1958.
- MALUQUER DE MOTES, J.: Las culturas hallstáticas en Cataluña. *Ampurias*, VII-VIII, pp. 115-184. Barcelona, 1945-46.
- MOLIST, M.: Aportacions al coneixement dels períodes Bronze Final-Primera edat del Ferro a la comarca d'Osona. *Ausa*, X, pp. 217-230. Vic, 1982.
- MOLIST, M.; CRUELLS, W.; BUXÓ, D., i ESPADALER, M. M.: Nota preliminar sobre la necròpolis de Coll S'Avenc (Tavertet, Osona). *Cypsela*, V, pp. 71-77. Girona, 1985.
- PONS, E.: *Les agrupacions culturals de l'Empordà i del seu entorn adjacent en el període de transformació de l'Edat del Bronze a la del Ferro*. Girona, 1984.